

закріпити позитивний емоційний стан, можна і нагородити себе приємною прогулянкою. Таке самозаохочення породжує задоволення від досягнення певного успіху.

Важливою умовою саморегуляції є самоконтроль і самокоригування свого стану, дій, вчинків. Самоконтроль – свідоме самостійне регулювання особистістю своєї поведінки, її мотивів і спонукань на основі виявлення відхилень у думках, вчинках, діях від загальноприйнятих вимог. До механізму самоконтролю входять: самоаналіз, самооцінка, самокритика, самообмеження. Самоконтроль і самокорекція дозволяють усвідомити своє просування у саморозвитку, порівняти досягнуті результати з очікуваними, вчасно помітити помилки, скоригувати програму подальших дій [2, с. 101].

Це далеко не всі методи самовиховання. За бажанням цей список можна значно розширити. Проте всі вони будуть ділитися на дві групи: методи насильницького та ненасильницького керування самим собою. Розрізнити ці групи методів можна за простою схемою. Насильницькі методи керування можна об'єднати під гаслом: “Якщо не буде бажаної поведінки, то мені буде погано”, ненасильницькі – “Якщо буде бажана поведінка, то мені буде добре”. На перший погляд, різниця невелика. Але одна й та сама дія, одна й та сама поведінка може породжуватися різними і досить часто зовсім протилежними мотивами. Ми можемо працювати, щоб позбутись покарання за невиконане завдання, а можемо робити те саме тому, що отримуємо задоволення від самого процесу праці і від усвідомлення того, що результати нашої роботи комусь принесуть користь. Ефективність праці в другому випадку буде значно вищою.

Досконалому оволодінню інтегральним умінням педагогічно мислити і діяти сприяють спеціальні вправи, тренінги, що спрямовані на розвиток спостережливості, уваги, комунікативних умінь та ін. Засвоєння цих вправ передбачено у процесі вивчення курсів психології, педагогіки, основ педагогічної майстерності, а також у процесі самостійної роботи студентів над собою.

Велику роль у досягненні мети самовиховання відіграє й установка – установка на те, що я здатен, я можу чогось досягти. Як зазначають психологи, установка – це стан готовності до певної активності, спрямованої на задоволення певної потреби. Завдяки установці людина обирає з довкілля або власного досвіду необхідні об'єкти з метою реалізації запланованих дій, задоволення своїх потреб. Без такої установки будь-які зусилля щодо самовиховання будуть марними.

Усі методи самовиховання тісно взаємопов'язані, а інколи використовуються майже одночасно.

Результатом роботи студента із самовиховання і саморозвитку є позитивні зміни в його особистості та успіхи у навчально-науковій діяльності (поліпшення якості навчання, усвідомлення своїх успіхів тощо). Чим вищі конкретні позитивні наслідки такої діяльності, тим сильнішою є потреба майбутнього педагога у подальшому самовдосконаленні.

Формуванню і зміцненню цієї потреби сприяють усі особистісні зміни студента педагогічного ВНЗ (інтелектуальний розвиток, уміння керувати своїм психічним станом і зміцнювати власне професійне здоров'я, вольова цілеспрямованість, розвій духовності та фахових здібностей), які стають могутнім стимулом його професійного й особистісного становлення.

Щоб досягти високих результатів у професійній діяльності, педагогу потрібно систематично вивчати себе, знати свої сильні і слабкі сторони, постійно формувати в собі той внутрішній стрижень, на якому відбуватиметься не лише фаховий, а й особистісний ріст, котрий є неодмінною умовою досягнення професіоналізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.
2. Елканов С. Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя / С. Б. Елканов. – М. : Просвещение, 1989. – 166 с.
3. Мешко Г. Вступ до педагогічної професії : лекції і практичні заняття : навч.-метод. посібн. [для студентів вищих педагогічних навчальних закладів освіти] / Галина Мешко. – Тернопіль : ТДПУ, 2003. – 100 с.
4. Мороз О. Г. Підготовка майбутнього вчителя : зміст та організація : навч. посібн. / О. Г. Мороз, В. О. Сластьонін, Н. І. Філіпенко. – К., 1997. – 139 с.
5. Оржеховська В. М. Посібник з самовиховання / В. М. Оржеховська, Т. В. Хілько, С. В. Кириленко. – К., 1996 – 280 с.
6. Рувинський А. І. Психологія самовиховання / А. І. Рувинський, А. Е. Соловйова. – М., 1982. – 230 с.

УДК 378.937

Чистякова І. А.

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка

ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

У статті проаналізовано основні підходи науковців на сучасному етапі до визначення поняття «професійна компетентність», його компонентної структури та розглянуто проблему формування

професійної компетентності як складової професійної культури майбутніх фахівців шляхом реалізації компетентісно орієнтованого підходу до професійної освіти в процесі викладання порівняльно-педагогічних дисциплін.

Ключові слова: професійна компетентність, педагогічна діяльність, компоненти професійної компетентності, порівняльно-педагогічні компетентності, професійна культура вчителя.

Чистякова И. А. Сравнительно-педагогические компетентности как составная часть профессиональной культуры будущих учителей. В статье проанализированы основные подходы ученых на современном этапе к определению понятия «профессиональная компетентность» и ее компонентной структуре, рассмотрена проблема формирования профессиональной компетентности как составной части профессиональной культуры будущих специалистов путем реализации компетентностно ориентированного подхода к профессиональному образованию в процессе преподавания сравнительно-педагогических дисциплин.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, педагогическая деятельность, компоненты профессиональной компетентности, сравнительно-педагогические компетентности, профессиональная культура учителя.

Chystyakova, I. Comparative and professional competences as a part of the future teachers' professional culture. The scientists' main methods in the modern period to definition of name professional competence and its component structure are analyzed in the article. The problem of formation of professional competence as a part of the future teachers' professional culture on realization ways competence focused approach to vocational training during comparative and pedagogic activity is maintained in the article.

Key words: professional competence, pedagogic activity, components of professional competence, comparative and pedagogic competences, teacher's professional culture.

Прискорення темпів розвитку держави та суспільства, розширення можливостей соціального вибору, впровадження сучасних інформаційних технологій вимагає від вітчизняної науки та практики вирішення задач змін, що відбуваються в системі освіти. Високі вимоги до якості освіти в умовах її структурної перебудови та інтеграції до світового освітнього простору суттєво змінюють рівень соціальних очікувань від результативності всього комплексу педагогічних наук. Завдання сучасної вищої освіти полягає у тому, щоб дати якісні професійні знання та підготувати спеціаліста, який розуміє свою роль у суспільстві, вміє творчо використовувати здобуті знання на практиці, вміє працювати з людьми, критично оцінює досягнуте, володіє інформаційною та моральною культурою. Критерієм вузівської професійно-педагогічної підготовки на сучасному етапі розвитку суспільства є професійна компетентність учителя. Професійна компетентність учителя – категорія динамічна, така, що постійно розвивається, детермінована конкретною історичною ситуацією, в умовах якої здійснюється педагогічна діяльність. Професійна компетентність лежить в основі професійної культури, яка розуміється як високий ступінь відповідності розвитку особистості вчителя та готовності до специфіки педагогічної діяльності.

Вивчення та використання терміну «професійна компетентність учителя» розпочалося у 80-90-х рр. ХХ ст. Різні аспекти проблеми формування компетентності в процесі навчання у вищому закладі освіти стали предметом дослідження вітчизняних і російських науковців В. Баркасі, О. Білик, О. Бондаренко, С. Вітвицької, О. Вознюк, А. Вортнікової, О. Дубасенюк, Н. Кузьміної, М. Левківського, М. Лук'янової, А. Маркової, Г. Мельниченко, Л. Пуховської, Н. Саєнко, Н. Тализіної, Ю. Фролова та ін. Науковці досліджують проблеми формування професійної компетентності студентів ВНЗ, аналізують причини й фактори розвитку компетентісного підходу в професійній освіті. Вони розглядають проблеми компетентності як оцінну категорію, що характеризує людину як суб'єкта професійної діяльності, її здатність успішно виконувати поставлені перед нею професійні завдання. Зокрема теоретики освіти зауважують, що професійна компетентність педагога – це складний комплекс професійних знань, умінь і професійно важливих особистісних якостей.

Зв'язок категорії «професійна компетентність» з феноменом «культура» та «професійна культура», що є результатом розвитку особистості, її освіченості та виховання висвітлені в працях О. Бондаревської, Б. Гершунського, А. Піскунова, О. Попової та ін.

Аналіз науково-педагогічних досліджень, у яких висвітлюється питання формування порівняльно-педагогічних компетентностей майбутніх фахівців освіти, дає підстави констатувати, що цілісного дослідження зазначеної проблеми поки що зроблено не було.

Метою статті є з'ясування сутності поняття «порівняльно-педагогічні компетентності» як складової професійної культури майбутніх фахівців.

У сучасних умовах розвитку освіти стає пріоритетною підготовка спеціалістів, які володіють навичками професійної та соціально-психологічної адаптації в світі, що швидко змінюється. Освіта є не лише засобом для найбільш адекватного відображення вимог нового суспільства та ринкової економіки, але й способом досягнення, формування творчих, духовних потреб особистості. Зміна парадигми освіти супроводжується процесом переорієнтації результату освіти з понять «готовність», «освіченість», «загальна культура» та ін. на поняття «компетенція», «компетентність».

Професійна компетентність є основою професійної культури. На думку російських науковців А. Ситніка та І. Крупіної, професійна культура включає в себе загальну культуру особистості, професійні знання, досвід результативної діяльності в таких напрямках педагогічної діяльності, як теорія та методика

навчальних дисциплін, педагогіка й психологія, вікова фізіологія, основи етики та естетики, соціологія й філософія, використання інформаційно-комунікаційних технологій та ін. [9, с. 8].

До компонентів професійної культури автори міждисциплінарного словника з педагогіки відносять педагогічну спрямованість особистості, сукупність професійно значущих особистісних якостей і здібностей, широкий кругозір, педагогічну ерудицію та професійну компетентність [3, с. 154].

Формування професійної компетентності є важливим аспектом у процесі підготовки спеціалістів, оскільки соціальне замовлення суспільства вимагає нагальних і кардинальних змін у підготовці фахівців.

Зазначимо, що в науковій літературі не існує єдиного підходу до визначення поняття професійної компетентності вчителя. Так, Л. Гриценко виділяє широке та вузьке значення досліджуваного поняття. В широкому значенні педагогічну компетентність російський науковець розуміє як здатність людини вирішувати спектр проблем (задач), які знаходяться в тій чи іншій галузі освіти. Змістове наповнення цього спектру задач може бути більшим або меншим. Наприклад, може бути педагогічна компетентність у галузі виховання. Людина, яка володіє нею, здатна вирішувати задачі, пов'язані з виховною діяльністю, але не в змозі компетентно вирішувати проблеми навчальної діяльності.

У вузькому значенні педагогічна компетентність – це здатність людини розв'язувати конкретний тип практико-орієнтованої проблеми. Наприклад, здатність сконструювати урок у руслі певної парадигми освіти (поставити цілі, відібрати засоби, скласти план і т.д.).

Отже, на думку Л. Гриценка, педагогічну компетентність можна розглядати як здатність людини формулювати та розв'язувати задачі, які передбачають можливість великої кількості варіантів їх вирішення. У цьому й полягає специфіка та креативний характер педагогічної компетентності [2, с. 36].

Професійну компетентність як діалектично пов'язану систему професійних знань, умінь і професійно значущих особистісних якостей, як єдність теоретичної і практичної підготовленості до результативної професійної діяльності розглядає Н. Саєнко [8]. С. Савельєва професійну компетентність розуміє як провідну характеристику професіоналізму, що є інтегративним багаторівневим особистісним утворенням, яке ґрунтується на позитивних мотивах вибору професії, сукупності системних знань, умінь і навичок, практичного досвіду, рефлексивної діяльності, діалогічної культури, що виражаються в теоретичній і практичній готовності та здібності педагога до ефективного вирішення освітньо-виховних завдань [6].

З позицій діяльнісного підходу досліджуваний феномен визначає А. Маркова. Вона вважає, що професійна компетентність є сукупністю п'яти сторін трудової діяльності учителя: педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, особистості вчителя, здатності навчатися, вихованості. Всередині кожного з цих блоків дослідниця виокремлює об'єктивно необхідні педагогічні знання (матеріали з психології та педагогіки про сутність трудової діяльності вчителя, особливості його педагогічної діяльності, спілкування, психічний розвиток учнів, їх індивідуальні та вікові особливості), уміння (дії, що виконуються на достатньо високому рівні), професійні психологічні позиції (стійкі системи ставлення вчителя до учня, до колег, до себе, що визначають поведінку, виражають його самооцінку, рівень професійних амбіцій і тісно пов'язані з мотивацією вчителя, усвідомленням значення своєї праці), психологічні особливості (якості) [4].

Таким чином, аналіз різних підходів до визначення сутності поняття «професійна компетентність» учителя як провідного освітнього феномену дає можливість визначити його як таку інтеграцію знань, умінь, навичок і досвіду, в основу яких покладено професійно значущі особистісні якості, що формують потенціал творчого педагога.

Сьогодні в психолого-педагогічній літературі мають місце різні підходи науковців до структуризації поняття професійної компетентності. Наведемо декілька з них. Згадувана вище С. Савельєва виокремлює цільовий, емоційно-мотиваційний, змістовий, операціонально-діяльнісний, контрольо-оцінний, результативно-корекційний компоненти досліджуваного феномену [6]. Крім того, російська дослідниця у своєму дисертаційному дослідженні описала більше 40 видів професійної компетентності вчителя – психолого-педагогічну, конфліктну, мовленнєву, комунікативну, акмеологічну, моральну, соціокультурну, інформаційну, діалогічну та ін. А. В. Баркасі до компонентів, що необхідні для успішного здійснення педагогічної діяльності з урахування специфіки предмета, що викладається, відносить когнітивно-технологічний, соціальний, полікультурний, аутопсихологічний та персональний [1].

Вітчизняна дослідниця проблеми формування педагогічної культури майбутніх учителів початкової школи І. Пальшкова зазначає, що основними критеріями ефективності формування професійної компетентності студентів є оволодіння знаннями та вміннями, регламентованими вимогами підготовки у ВНЗ, а саме: системою фундаментальних знань; професійними поняттями й термінологією; досвідом видатних педагогів минулого й умінням визначити межі їх застосування в сучасній професійній педагогічній практиці; знанням важливих сучасних теорій і вмінням їх використовувати для аналізу та проектування процесів у власній практиці; знанням основ теорій й основних функцій управління та вмінням їх використовувати у власній професійній діяльності; умінням орієнтуватися в основних джерелах інформації; умінням теоретично обґрунтовувати власні професійні дії; умінням аналізувати й оцінювати, а також коригувати власну професійну діяльність [5].

Ефективність формування професійної компетентності вчителя в освітньому процесі вищого навчального закладу визначається, на думку російського науковця С. Савельєвої, такими провідними педагогічними умовами, як орієнтація на суб'єктність особистості, яка здатна до самоактуалізації та самоідентифікації, створення креативного середовища, спонукання до рефлексивної діяльності, діалогізація освітнього процесу [7].

При формуванні професійної компетентності майбутніх спеціалістів слід виходити з того, що навчальний план студентів має бути не механічною сумою складових дисциплін, а їх органічне поєднання та тісний взаємозв'язок на основі реалізації принципу професійної направленості. Тому невід'ємною складовою професійної освіти й розвитку сучасного вчителя є вивчення порівняльної педагогіки.

Метою навчального курсу є формування порівняльно-педагогічних компетентностей майбутніх учителів, що передбачає наявність знань щодо закономірностей та тенденцій розвитку освітнього процесу в різних країнах світу; особливостей освітньої практики різних народів у її специфічних проявах; усвідомлення сутнісних змін у характері розвитку освітніх процесів; розвиток умінь аналізувати, порівнювати освітні явища і процеси, що відбуваються в світі, а також теоретичні погляди на зазначені процеси та явища; аналізувати офіційні документи, наукову літературу з проблем розвитку освіти; формування навичок використання ІКТ у процесі пошуку, обробки та презентації інформації про освітні процеси та явища, що відбуваються в різних країнах, геополітичних регіонах та світі в цілому.

Отже, в результаті вивчення навчального курсу студенти мають знати закономірності та тенденції розвитку освітнього процесу в різних країнах, геополітичних регіонах та в світі в цілому, а саме: усвідомлювати сутнісні зміни в характері розвитку освітніх процесів, пов'язані з процесами глобалізації; знати особливості освітньої практики різних народів у її специфічних особливостях та закономірних проявах; усвідомлювати місце освітньої культури свого народу в системі загальноосвітнього освітнього розвитку; усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки розвитку освітніх процесів, різницю між освітніми явищами, що мають універсальний, особливий або одиничний характер, а також уміти аналізувати, порівнювати та зіставляти освітні явища та процеси, що відбуваються в різних країнах, геополітичних регіонах та в світі в цілому; аналізувати та порівнювати теоретичні погляди на процеси і явища педагогічної практики різних народів, бачити й оцінювати тенденції їх розвитку; аналізувати офіційні документи, наукову літературу з проблем розвитку освіти (вітчизняної та зарубіжної) у галузі філософії освіти, історії освіти, соціології освіти, освітньої політики, теорії освіти та психології освіти; формулювати та висловлювати власну точку зору в усній та письмовій формі щодо закономірностей і тенденцій розвитку педагогічних явищ і процесів, що відбуваються у своїй країні, у європейському регіоні й у світі в цілому.

Таким чином, найбільш надійний ресурс сучасного суспільства – це освічене молоде покоління, яке усвідомлює, що інноваційний розвиток є єдиним шляхом, який дозволяє забезпечити гідне життя громадянам нашої країни в ХХІ ст. Модернізація країни спирається на модернізацію освіти, на її змістове та структурне оновлення. В основу системних змін у сфері освіти покладено формування педагогічного професіоналізму на новому рівні. Сучасна школа повинна створити умови, що забезпечують розвиток особистісного та інтелектуального потенціалу учнів і педагогів, формують потребу отримання безперервної освіти.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що розвиток професійної компетентності педагога сьогодні є неоднозначним процесом, у якому необхідне поєднання класичних та інноваційних підходів, виявлення їх сутності та умов реалізації. Перспективу подальших розвідок ми вбачаємо в подальшому осмисленні досліджуваного поняття, дослідженні співвідношення педагогічних умов із динамікою формування професійної компетентності майбутніх учителів у процесі викладання порівняльно-педагогічних дисциплін, специфіки формування професійної компетентності педагога під час позааудиторної роботи з навчальних дисциплін педагогічного циклу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх вчителів іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Баркасі. – Одеса, 2004. – 21 с.
2. Гриценко Л. И. Профессиональная компетентность педагога : традиции и новации / Л. И. Гриценко // Истоки педагогической мастерности : збірник наукових праць. – Полтава, 2011. – С. 35 – 42.
3. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике (междисциплинарный) / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ «МарТ»; Ростов на Дону : Издательский центр «МарТ», 2005.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный фонд «Знание», 1999. – 308 с.
5. Пальшкова І. О. Педагогічна практика як фактор формування педагогічної культури вчителя початкової школи / І. О. Пальшкова // Наука і світ. – 2005. – № 7 – 8. – С. 58–61.
6. Савельева С. С. Креативная среда как фактор формирования профессиональной компетентности учителя : материалы Российской научно-методической конференции / С. С. Савельева. – Рязань : РГУ им. С. А. Есенина, 2007. – С. 133 – 137.
7. Савельева С. С. Педагогические условия формирования профессиональной компетентности учителя в образовательном процессе вуза : дисс. ... канд. пед. наук : спец. : 13.00 01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / С. С. Савельева. – Коломна, 2007. – 205 с.
8. Саєнко Н. В. Періодична преса як засіб оволодіння іноземною мовою студентами вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Н. В. Саєнко. – Харків, 2003. – 21 с.
9. Ситник А. П. Профессиональная культура учителя и ее развитие в процессе реализации приоритетного национального проекта «Образование» : учебное пособие / А. П. Ситник, И. В. Крупина. – М. : АПКиППРО, 2007.